

УДК 330.342.3:316.614.4

Т.В. Вербіцька, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Взаємозв'язок соціалізації відносин та розвитку підприємств

Стаття присвячена дослідженню процесу соціалізації відносин на підприємстві. Визначено взаємозв'язок соціалізації та розвитку. Встановлено відповідність типу соціалізаційних процесів стадіям технічного розвитку та життєвого циклу підприємства, а також визначено ряд факторів, що впливають на специфіку їх формування
розвиток, соціалізація, соціалізація відносин на підприємстві, протиріччя, життєвий цикл підприємства

Розвиток ринкових відносин в Україні передбачає формування нової системи більш поглиблених соціально-економічних відносин на підприємстві, що вимагає підвищеного рівня соціального захисту працівників. Процес становлення ринкового механізму соціального спрямування ускладнюється багатьма обставинами. Найбільш впливовим фактором є складність розвитку вітчизняних підприємств, в першу чергу, промислових і як наслідок – зниження макроекономічних показників держави.

Так, за офіційними даними майже 41% промислових підприємств України у 2010 році отримали збиток і ця цифра щороку збільшується (у 2007 – 33,4%); кількість зайнятих у промисловості зменшується – у 2010 році на 13,5% менше за 2007 рік; темп росту основних засобів у 2010 році також менший (майже у 2 рази у порівнянні з 2007 роком) [1].

Фактично відбувається деіндустріалізація економіки України. Порушення структури виробництва призводить до гіпертрофованих масштабів безробіття. По суті склалася ситуація, коли економічні реформи мають бути доповнені суттєвими доробками у сфері соціальної адаптації та захисту населення. В таких умовах соціальна політика держави має формуватися на основі актуалізації соціальної злагоди, стабільності, що представляє собою процес соціалізації відносин на вітчизняних підприємствах.

В різних аспектах феномен соціалізації розглядається такими науковцями як Є.М. Бабосов, М.В. Боровик, В.І Волович, Т.П. Галкіна, В.М. Горбунов, В.Г. Городененко, Г.В. Дворецька, Р.А. Єремейчук, А.Я. Кібанов, Н.А. Космарова, В.Г. Крисько, І.Ф. Лісна, М.П. Лукашевич, В.М. Огаренко, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.М. Піча В.А. Савченко, В.В. Сибірцев, П.І. Сокурченко, Л.І. Тирчина, Г.В. Щекін та багато інших. В той же час, проблеми соціалізації економіки та соціалізації відносин на підприємстві містяться у дослідженнях небагатьох науковців, серед них - М.С. Дороніна, А.В. Литвиненко, А.І. Нечепуренко, А.В. Стойка тощо. Між тим, можна констатувати, що теоретичні та практичні питання соціалізації відносин на вітчизняному промисловому підприємстві перебувають на стадії становлення та потребують детального, більш поглибленого дослідження.

Таким чином, метою статті визначено дослідження сучасного стану процесу соціалізації відносин на вітчизняних промислових підприємствах, його актуалізація, а

також пошук відповідності типу даних відносин особливостям функціонування підприємств на певному етапі їх розвитку.

Існуючи у певному просторі і часі, у взаємодії зовнішнього та внутрішнього середовища, підприємству, як господарюючій одиниці, властивий розвиток. Однією з причин розвитку підприємства є переслідування економічних та соціальних цілей, що виражаються у прагненні досягти добробуту як для себе, так і для своїх працівників.

За мірою збільшення динамічності й складності ринкового середовища особливу актуальність для підприємства набувають питання забезпечення його розвитку, що найчастіше асоціюється з удосконалюванням технології виробництва, збільшенням виробничих потужностей, впровадженням інновацій, ростом обсягів реалізації або підвищенням якості продукції. При цьому вважається, що при досягненні вище перерахованих шляхів розвитку, супутніми або, навіть, другорядними, але не першочерговими, є питання соціального розвитку працівників, що заключається, в першу чергу, в задоволенні потреб самих працівників. У зв'язку з цим, виникає потреба детально дослідити проблему нехтування соціальної складової розвитку вітчизняних підприємств.

Соціальний і економічний аспекти розвитку тісно переплетені. По-перше, економічний розвиток досягається завдяки зусиллям науково-дослідних працівників, управлінців та працівників. По-друге, за висловом А. Колота "економічному розвитку завжди притаманні соціальні наслідки, тобто він соціальний за природою, адже саме заради суспільства створюються матеріальні блага для споживання та використання" [2; с. 5].

Увага до розвитку з точки зору соціально-економічного підходу викликана перш за все соціалізацією економіки. Поступово відчувається нове ставлення до ведення бізнесу, для якого характерна активізація людського фактору. Посилення уваги до соціальної складової колективу підприємства викликане тим, що спостерігається стійке збільшення соціальних чинників у підвищенні економічної ефективності виробництва. Згідно такої філософії трудові ресурси будь-якої організації являються найбільш невичерпним резервом досягнення найвищих підприємницьких результатів.

Отже, дослідимо сутність та зміст соціалізації. Визначення та їх відмінність стосовного даного поняття подані у таблиці 1.

Таблиця 1 - Визначення поняття "соціалізація"

Джерело	Визначення
1	2
Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / За загальною редакцією В.М. Пічі. – К.: Каравела, Львів; Новий Світ – 2000; 2002. – 480 с. с. 341-342	Термін, який використовується соціологами для опису процесу, у ході якого люди залучаються до соціуму життя, навчаються дотриманню соціальних норм, установок, зразків поведінки, засвоюють певні соціальні ролі. Може розумітися як суттєвий елемент соціальної взаємодії, активної творчої діяльності людини. Це розуміння ґрунтується на припущенні, що люди прагнуть до визнання у власних очах шляхом досягнення престижного статусу і схвалення з боку інших; при цьому індивіди соціалізуються шляхом приведення своїх дій у відповідність з очікуваннями інших

1	2
<p>Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: у 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с. с. 160-161</p>	<p>Процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в даному суспільстві. У широкому розумінні – це визначення походження й формування родової природи людини</p>
<p>Соціологія: короткий енциклопедичний словник. / Під загальною редакцією В.І Воловича. – К.: Український Центр духовної культури, 1998. – 736 с. с.479</p>	<p>Процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві.</p>
<p>Крысько В.Г. Социальная психология: словарь- справочник. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 688 с. с. 480</p>	<p>Двусторонний процесс усвоения индивидом социального опыта того общества, к которому он принадлежит, с одной стороны, и активного воспроизводства и наращивания им систем социальных связей и отношений, в которых он развивается – с другой.</p>
<p>Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред.. В.Г. Городененка – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 560 с. с. 194 -</p>	<p>Процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формується соціально значущі риси особистості.</p>
<p>Большая советская энциклопедия (в 30 томах). Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е, т. 24. М., "Советская энциклопедия", 1976, 608 с. с. 651</p>	<p>Процесс усвоения человеческим индивидуумом определенной системы знаний, норм и ценностей, позволяющих ему функционировать в качестве полноценного члена общества. С. тем успешен, чем активнее участие индивида в творческо- преобразовательной общественной деятельности, в ходе которой преодолеваются устарелые нормы, нравы и привычки.</p>
<p>Осовська Г.В., Юшкевич О.О., Завадський Й.С.. Економічний словник. – К.: Кондор, 2007. – 358 с. с. 290</p>	<p>Неформальний процес, через який нові працівники дізнаються про мову, манери, неписані правила внутрішнього життя фірми.</p>
<p>Дороніна М.С. Соціальний капітал виробничої організації: монографія / М.С. Дороніна, А.І. Нечепуренко; за заг. ред.. докт. екон. наук, професора Дороніної М.С. – харків: Вид. ХНЕУ, 2011. – 232 с.; с. 23-24</p>	<p>Динамічна взаємодія між індивідами, під час якої відбувається інформаційний обмін і формується якісно нова "Я-концепція" кожного з них. На рівні підприємства цей процес можливий за наявності єдиної цілі (місії) організації, яка згуртовує людей, впорядковує їхню поведінку.</p>

Таким чином, соціалізація у вузькому значенні – це процес залучення кожного окремого працівника до соціального життя підприємства шляхом активного засвоєння ним соціальних норм, правил, цінностей, установок організації, при цьому формуючи та частково змінюючи індивідуальність працівника.

Поняття "розвиток" та "соціалізація" тісно пов'язані між собою та обумовлюють один одного.

Узагальнюючи всі підходи стосовно визначення терміну "розвиток" надамо наступний. Розвиток – це незворотна, спрямована, закономірна зміна, перехід з одного стану об'єкту чи системи, в більш досконалий, від старого до нового.

Орбан-Лембрик Л.Е. зазначає наступне – "якщо під соціалізацією розуміти процес, у ході якого людська істота з певними біологічними задатками набуває якостей, що необхідні їй для життєдіяльності в суспільстві, то в такому розумінні соціалізація – це процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості. З іншого боку, розвиток особистості, ототожнюючи із соціалізацією, подають як процес входження людини в нове соціальне середовище та інтеграція в ньому в результаті цього процесу" [3; с. 163]. В рамках даного судження, спільною ознакою соціалізації та розвитку є їхня зумовленість соціальними, зовнішніми чинниками.

Підприємство в першу чергу являє собою сукупність працівників-індивідуумів, що в процесі взаємодії створюють матеріальні ресурси (надають послуги). Якщо в процесі соціалізації відбувається розвиток особистості кожного працівника, то даний процес зумовлює розвиток підприємства, як соціально-економічної системи. Отже, соціалізація відносин на підприємства складає передумову його розвитку.

Заслуговує також на увагу тлумачення розвитку через подолання протиріч, що проявляються циклічно. Кожне явище має протилежні сторони, які, утім, тісно пов'язані між собою і являють певну цілісність. Існування цієї цілісності (явища) можливе тільки за умов вирішення й подолання суперечностей.

В процесі соціалізації відносин на підприємстві виникає певна кількість протиріч, основою яких являється обмеженість ресурсів (з боку підприємства) та зростання потреб (з боку працівників). Бажання витратити найменшу кількість ресурсів і отримати найбільший результат є цілком природним та економічно обґрунтованим. Але за умов соціалізації відносин дана суперечність може бути вирішена, головним чином, шляхом гармонізації інтересів працівників й організації. Це можливе за наступних вимог:

по-перше, підприємство зобов'язується надавати всі види соціальних гарантії, обумовлені двома сторонами;

по-друге, працівники беруть на себе зобов'язання дотримуватися всіх соціальних норм, правил та цінностей, прийнятих в даній організації.

Існує ряд факторів, від яких залежать методи впровадження або вибору того чи іншого шляху поглиблення соціалізаційних процесів на підприємстві. Нижче наведено два основних з них:

1. Технічний рівень виробництва.
2. Стадії життєвого циклу підприємства (ЖЦП).

Використовуючи класифікацію Д.Белла, Стойка А.В. виділяє передіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну стадії розвитку технічного рівня виробництва. Зміст даних стадій розвитку виробництва та тип соціалізації, що їм відповідає містяться у таблиці 2.

Таблиця 2 – Відповідність типу соціалізації стадіям розвитку виробничих відносин

Стадія розвитку технічного рівня виробництва	Характерні особливості	Специфіка соціалізаційних процесів	Соціалізуючий мотив
1	2	3	4
<i>Перед-індустріальна</i>	Характерна для епохи формування виробничих відносин капіталізму	Взаємодія і взаємопротиріччя праці і капіталу. Характерні слабкі соціальні взаємозв'язки у відтворенні робочої сили, нерозвиненість інституціональної системи, значна роль впливу державних органів влади. Призводила тільки до відтворення людини через результати праці і зводилась до відтворення життєво необхідних засобів	- оплата праці, як форма реалізації найманим робітником власності на робочу силу; - мотивація до праці як діяльності, яка була присутньою для власників капіталу
<i>Індустріальна</i>	Сформувалася в умовах розвинутих капіталістичних відносин	Індустріальний спосіб мислення і бачення світу, урбаністичний спосіб життя, що значно збільшило зовнішній вплив на середовище, у якому формуються потреби всіх економічних суб'єктів суспільства	Зростає інтенсивність праці, збільшення доходів працівника, тому виникає потреба в підвищенні рівня і зміни стилю життя, розповсюдження трудової етики
<i>Пост-індустріальна</i>	Суттєве зростання ролі позаекономічних потреб економічних суб'єктів	Економічний суб'єкт має високий освітній рівень, є достатньо культурною людиною, має розвинуті інтереси, так що на передній план виходять потреби у соціальному статусі, соціальних контактах і соціальній оцінці	- соціальне страхування; - соціальні програми; - заощадження; - доходи від власності (цінні папери, нерухомість та ін.) тощо

Складено автором за [4, 5]

Як було вже зазначено, будь-яке підприємство, функціонуючи у певному середовищі, розвивається, адже з плином часу змінюється його якісні та кількісні характеристики, а отже відбувається перехід з одного етапу життєвого циклу на іншу.

Прийнято вважати, що підприємства проходять наступні етапи свого існування: зародження, прискорення розвитку, уповільнення росту, зрілість, занепад.

Таблиця 3 – Відповідність стадії життєвого циклу підприємства і типу соціалізації

Стадія ЖЦП	Характерні особливості	Соціалізаційні процеси
1	2	3
<i>Зародження</i>	виживання на ринку, спрямованість на максимізацію прибутку	відсутні, або дуже незначні
<i>Прискорення росту</i>	прискорене зростання, організація праці спрямована на планування прибутку та розробку механізму стимулювання, виникнення системи зв'язків виробничого процесу	імпринтинг (фіксація людиною на рецепторному та підсвідомому рівні особливостей об'єктів, що на неї впливають)
<i>Уповільнення росту</i>	збалансований ріст та формування індивідуального іміджу, ріст технологічного процесу, підвищення рівня організації праці, закінчення формування кадрової підсистеми, початок оновлення технічної бази, тенденція загального зниження рентабельності	ідентифікація (ототожнення себе з іншими працівниками, групою, спільнотою)
<i>Зрілість</i>	найвищий рівень розвитку підприємства, найвища продуктивність використання ресурсів; забезпечення стабільності; тенденція до старіння персоналу	ідентифікація; інтеріоризація (процес перетворення зовнішніх, реальних операцій соціальної діяльності у внутрішні, ідеальні, формування внутрішньої структури психіки та свідомості індивіда за допомогою засвоєння знань, соціальних норм і цінностей); екстеріоризація (процес переходу від внутрішньої, психічної діяльності до зовнішньої, практичної)
<i>Занепад</i>	забезпечення оновлення всіх функцій підприємства; впровадження найсучасніших досягнень НОП	професійна соціалізація; перегляд соціальних цінностей, що були прийняті в організації

Окрім зазначених факторів, на формування типу соціалізації на підприємстві впливає ряд наступних чинників:

- технічний рівень виробництва;
- соціально-економічний механізм мотивації;
- перевага типу потреб індивіда (фізіологічні, потреба в безпеці, соціальні, творчі потреби, потреби самоактуалізації та самореалізації тощо) і економічного суб'єкта;
- професійний та кваліфікаційний рівні працівників;
- якісна та кількісна структура персоналу;
- особливості соціально-психологічного клімату тощо.

На основі вище викладеного матеріалу, можна зробити висновок, що процес соціалізації вітчизняної економіки відбувається уповільнено, в першу чергу, із-за тенденцій скорочення обсягів виробництва промислової продукції і зниження кількості робочих місць відповідно. Такі умови господарювання змушують підприємства брати курс на виживання нехтуючи соціальними проблемами. Але, проведені нами дослідження показали, що процес соціалізації є однією із головних передумов розвитку підприємства, в тому числі й економічного. Одним із доказів було представлено сукупність протиріч при активації соціалізаційних процесів. Вирішення цих суперечностей і є запорукою розвитку всього підприємства.

Також було визначено, що на кожному етапі розвитку підприємства притаманний свій тип соціалізації відносин. А факторами, що чинять вплив на формування певного типу виступають у вигляді технічного рівень виробництва; соціально-економічного механізму мотивації; переваги типу потреб індивіда (фізіологічні, потреба в безпеці, соціальні, творчі потреби, потреби самоактуалізації та самореалізації тощо) і економічного суб'єкта; професійного та кваліфікаційного рівнів працівників; специфіки якісної та кількісної структури персоналу; особливостей соціально-психологічного клімату в колективі тощо.

Процес вибору та впровадження того чи іншого типу соціалізації на підприємстві обумовлює врахування перелічених факторів впливу на даний процес.

На основі попереднього аналізу можна зробити висновок, що процес соціалізації відносин на підприємстві обумовлює його розвиток. Подальші дослідження з даного питання доцільно доповнити методичним апаратом впровадження механізму соціалізації відносин враховуючи соціально-економічний стан підприємства на тому чи іншому етапі його розвитку.

Список літератури

1. Промисловість України в 2007-2010 роках. Статистичний збірник // за ред. Л.М. Овденко. – К.: 2011. – 307 с.
2. Колот А. Діалектика економічного та соціального розвитку як предмет наукових досліджень // Україна: аспекти праці. – 2011. - №5. – С. 3-8
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: у 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
4. Bell D. The cultural contradictions of capitalism. – L., 1976
5. Стойка А.В. Соціалізація і мотивація економічних суб'єктів // Економіка та держава. – 2009. - №8. С. 56-58

Т. Вербицкая

Взаимосвязь социализации отношений и развития предприятия

Статья посвящена исследованию процесса социализации отношений на предприятии. Определена взаимосвязь социализации и развития. Установлено соответствие типа социализационных процессов стадиям технического развития и жизненного цикла предприятия, а также определен ряд факторов, влияющих на специфику их формирования

T. Verbitska

The relationship of socialization and the development of enterprises

The article investigates the process of socialization of relations in the enterprise. It was determined by the relationship of socialization and development. The type of socialization process stages of technological development and life cycle of the enterprise, as well as identifies a number of factors influencing the specificity of their formation are defined.

Одержано 12.03.12